

Сприяють формуванню професійно-особистісної стійкості в учбово-виховному процесі такі умови: організація професійно-орієнтованого вивчення спеціальних дисциплін, розвиток здатності майбутніх учителів до саморегуляції в професійній діяльності, формування мотиваційно-ціннісного відношення до педагогічної діяльності, розвиток установки на творчу самореалізацію студента в процесі оволодіння педагогічною професією, формування цілісності професійно-особистісної стійкості як інтегративного утворення.

Як свідчать результати наших досліджень, недостатній розвиток професійно-особистісної стійкості стає на перешкоді продуктивному засвоєнню професійних знань у майбутніх учителів.

Професійно-особистісна стійкість є провідним фактором, який визначає успішність оволодіння професійними знаннями та формування професійних якостей вчителя.

Література

1. Лушников И.Д. Профессиональная адаптация выпускников пединститута. – М., 1991. – 205 с.

Савченко І.В.

“ZYWOTY SWIETYCH” ПЕТРА СКАРГИ ЯК ОДНЕ З ДЖЕРЕЛ ЧЕТЬІВ МНЕЙ ДИМИТРІЯ РОСТОВСЬКОГО (ТУПТАЛА)

У “Житіях святих” Дмитрія Туптала були зведені воедино всі письменницькі здобутки східнослов'янського православ'я. Цей монументальний збірник був укладений тоді, коли вже завершувався процес остаточної секуляризації давнього українського письменства.

Димитрій не мав готового житійного збірника, з якого можна було б зробити звичайний переклад чи нову редакцію. Весь агіографічний матеріал, з яким йому довелося працювати, треба було систематизувати, адаптувавши як для церковного, так і домашнього читання.

Стосовно життєписів руських святих та інших слов'янських народів, то Дмитро Туптало переважно скористався ВМЧ Макарія, а також численними синаксарами, прологами, мартирологами, Патериком Печерським і різними збірниками Києво-Печерської лаври та інших руських монастирів.

Про характер літературного матеріалу, використаного Димитрієм при укладанні Четьїв, гіпотетично можна судити і з переліку книг його бібліотеки, у якій після смерті Святителя знаходилися 18 книг “Acta Sanctorum” (три березневі, три квітневі, сім травневих, два січневих та три лютевих томи), 7 книг Лаврентія Сурія (з 1-го по 7-й томи), “Zywoty Swietych” Петра Скарги [Див.: 1, С.79-86].

Ставлення автора до джерельного матеріалу було завжди критичним, він проголошував: **“Да не будеть мі мати на Святого!”** і дбав про те, щоб не внести в Четьї чогось неправославного. До цього його змушував і той факт, що найбільший масив агіографічного матеріалу був якраз неправославного походження.

Серед численних джерел Димитріївських Четьїв не можна не згадати і збірник Петра Скарги “Zywoty Swietych” (1579), укладений на основі творів Ліпоманія та Сурія. Книга Скарги відзначалася “образністю побудови і лаконічністю”, відсутністю “штучності і афектації” [2, С.132]. Сам Скарга називав свою працю перекладом, зробленим із творів давніх авторів, імена яких він вказував на початку книги. Однак, як стверджує М.Гудзій, зміст праці Петра Скарги свідчить не стільки про переклад, скільки про переробку, “яка скрізь має сліди індивідуального

стилю автора” [3, С.10], що виявився і у житійних текстах, присвячених польським святим (всього їх 11), написаних самим Скаргою.

Про використання Димитрієм “*Zywoty Swietych*” Петра Скарги згадували І.Франко [Див.: 4, С.306.], В.Адріанова – Перетц [Див.: 5, С.115-121], М.Гудзій [Див.: 6, С.88; 7, С.27] та Т.Пачовський [Див.: 8].

Праця Петра Скарги, побутуючи у оригіналі та численних перекладах, була досить поширена в Україні та Білорусі з кінця XVI ст., відомо, що ще за життя автора (помер у 1612 році) вона витримала дев'ять видань. Димитрій був добре з нею знайомий. На це вказують декілька фактів. По-перше, у час свого першого перебування в Чернігові на посаді проповідника при архимандриті Лазарі Барановичі він, скоріше за все, працював з книгою Скарги, тим паче, що її перекладом займався тодішній архієпископ Чернігівського Єлецького монастиря Іоаникій Галятовський [Див.: 9, С.750]. По-друге, перебуваючи у Литві і вивчаючи польсько-латинську літературу, обминути що працю Димитрій також не міг. І нарешті, найсуттєвіше: “*Zywoty*” П.Скарги значаться у списку бібліотеки Туптала [10, С.192], а у Московській Духовній Академії, як стверджував М.Гудзій, зберігався Пролог, що належав Димитрієві, з його власноручними помітками на полях. Серед цих поміток – відомості стосовно джерел Четьїв, там згадується і твір Скарги [11, С.88].

Зрозуміло, що праця П.Скарги не могла бути основним джерелом для Четьїв Димитрія, хоча б через свій досить невеликий обсяг (дві частини – загалом 453 статті – на противагу багатотомним збірникам Метафраста, Болландистів чи Сурія), не кажучи про ідеологічне спрямування книги польського письменника. Як зазначає Антоній (Фіалко), Петро Скарга, “цей ревний пропагандист унії, працюючи над своїм твором, безперечно мав на увазі не тільки єдиновірних з ним католиків, але і православних, що знали польську мову. Для цього він, переслідуючи ... ідею – довести нерозривний зв'язок римського костюлу з давньохристиянською Церквою, поєднав у своїй книзі життя давньохристиянських і нових католицьких святих і, розповідаючи про перших, посилався на добре відомих православним... греків-агіографів” [12, С.167].

Однак Димитрій все ж користувався працею Петра Скарги у тих випадках, коли мав потребу у скороченій редакції певного житійного тексту. Також слід зауважити, що Святитель, опрацьовуючи відомий йому агіографічний матеріал, використовує у його компонуванні ті ж принципи, якими користувався і П.Скарга. На сьогодні навіть ієрархи православної церкви змушені визнати, що Димитрій багато чого навчився і багато чого запозичив у знаменитого польського агіографа, “що зробило його Четьї-Мінеї так мало схожими на давньослов'янські та московські збірники житій” [13, С.168].

Український агіограф особливо зважає на повчальність житійних текстів і, щоб посилити її, вводить в апарат збірника значну кількість пояснень і доповнень, а також “слів” на головні світа православного року. Відповідники знаходимо і у “*Zywoty Swietych*”, до складу яких Скарга включає “*Obroki duchowne*” (авторські коментарі) та “*Kazania krotki*” (казання до свят).

Т.Пачовський стверджує, що близько сорока житійних текстів Четьїв Димитрія вказують на повну або часткову їх залежність від антології П.Скарги [14, С.201-202]. Серед них переважають оповіді про святих, особливо шанованих католицькою церквою: Агнія, Боніфатія, Кикілія, Фавста, а також життя Марка Євангеліста, апостолів Петра і Павла.

У окремих житіях Четьїв можна спостерегти лише часткову залежність від текстів Скарги, відчувається, що Димитрій робить спробу компіювати якнайоб'ємніший матеріал для створення вичерпної та авторитетної розповіді про святого і тому використовує ще й інші джерела¹, які, до ре-

¹ Принцип формування нового житійного твору шляхом узгодження декількох агіографічних джерел, яким користується Димитрій, був властивий і для манери Петра Скарги.

чі, сам вказує на полях. У таких випадках залежність Дмитрієвого тексту від *“Zywoty”* виявляється лише у окремих діалогах та монологах, як, наприклад, у житіях Катерини та Арсенія.

Виявлення паралелей між Четьми Дмитрія та *“Zywoty Swietych”* Скарги дає право говорити про деякі особливості опрацювання українським агіографом польськомовного матеріалу. Слід відразу зауважити, що в окремих місцях Туптало вдається лише до перекладу тексту Скарги, не вносячи до нього аж ніяких змін. Це стосується переважно текстів або окремих їх частин, джерельна база яких обмежується лише твором польського агіографа, наприклад, Житіє Полікарпа.

Частіше Дмитрій лише бере за основу польськомовне житіє, поширюючи його розмір, як, наприклад, у Житії Агафії. У ньому Дмитрій повністю повторює інформаційний ряд тексту П.Скарги, але докладніше описує сцену на поромі, посилюючи образність за рахунок деталізації.

Використання Дмитрієм єзуїтського джерела було викликано бажанням укладача подати серйозний, перевірений житійний матеріал і уникнути можливих фактографічних помилок. Це було справою його честі як науковця. Однак, будучи відданим захисником православ'я, добре розуміючи загрозу з боку католицького світу, Дмитрій робить все для того, щоб не додавати авторитету церкві – опоненту. Однак не можна погодитися з думкою В.Климова про те, що *“...марно шукати в нього (Димитрія. – І.С.) пряме посилання на католицькі джерела, єзуїтських авторів”*[15, С.17]. Це може беззастережно стосуватися хіба що праці Петра Скарги, про яку справді Дмитрій ніде не згадує.

Залучення до опрацювання Дмитрієм агіографічного матеріалу, зібраного попередниками, стало проблемою не лише творчого характеру, але і проблемою міжцерковною. В умовах постійного звинувачення української церкви у *“неправослав”ї*, які лунали з боку Москви, кожне посилання чи хоча б опосередкований зв'язок з католицьким житійним матеріалом були підставою для нових і нових нападок московського патріарха. Зрозуміло, що Дмитрій прагнув всіляко себе убезпечити від безпідставних звинувачень у прокатолицьких симпатіях. Однак наукова об'єктивність вимагає від нас визнання того факту, що Туптало все ж брав до уваги і достатньо широко використовував і працю Петра Скарги.

Література

1. Преставленик св. Дмитрия, митрополита Ростовского, и опись оставшего после него имущества // Московитянин. – 1855. – Т.6. – С.71-86.
2. Лукьяненко. История польской литературы. – К., 1910.
3. Гудзий Н. Переводы *“Zywotow swietych”* Петра Скарги в юго-западной Руси. – К., 1917.
4. Франко И. Южнорусская литература // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Т.81. – СПб, 1904. – С.300-326.
5. Адрианова В. Житие Алексея Человека Божия в древней русской литературе и народной словесности. – Пг, 1917.
6. Гудзий Н. Переводы *“Zywotow swietych”* Петра Скарги...
7. Гудзий Н. Традиции литературы Киевской Руси в старинных украинской и белорусской литературах // Славянские литературы: V международный съезд славистов. – М., 1963. – С.14-46.
8. Пачовський Т. Відгуки *“Zywotow swietych”* П.Скарги в *“Четьях Мінеях”* Дмитра Тупталенка // ЗНТШ. – Т.15. – Львів, 1937. – С.191-202.
9. Православная богословская энциклопедия. – Т.6. – СПб, 1905. – С.748-750.
10. Пачовський Т. Відгуки *“Zywotow swietych”* П.Скарги...
11. Гудзий Н. Переводы *“Zywotow swietych”* Петра Скарги...
12. Антоний (Фиалко). Святитель Дмитрий Ростовский и его пастырство. – К., 1999.
13. Там само.

14. Пачовський Т. Відгуки “Zywotow swietych” П.Скарги...

15. Климов В. Святитель з України Димитрій та його Книга житій святих // Бібліотечний вісник. – 1995. – № 1. – С.14-19.

Савченко К.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ НАВЧАЛЬНОЇ НЕУСПІШНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Відомо, що провідною діяльністю дітей молодшого шкільного віку є навчальна діяльність. Вона складна як за своєю структурою, так і за змістом, а її формування відбувається поступово. При переході до шкільного навчання предметом засвоєння стають теоретичні знання, які надають розвиваючого характеру навчальній діяльності. В останні роки в практику навчання активно впроваджуються різні системи розвиваючого навчання (В.Давидова, Д.Ельконіна, Л.Занкова та ін.). Але навіть в умовах цілеспрямованого спеціально організованого формування навчальної діяльності, вона складається далеко не в усіх дітей, що породжує проблему неспішності. Дана проблема була і залишається актуальною завжди. У її вирішенні однаковою мірою зацікавлена як психолого-педагогічна наука, так і педагогічна практика.

За останні десятиріччя психологічна наука зробила значний внесок у розв'язання проблеми навчальної неспішності школярів, зокрема, з'ясування основних причин цього, на жаль, поширеного явища. Аналіз літературних джерел дає підставу говорити про те, що неспішність – це явище зовсім неоднорідне, а, навпаки, різнохарактерне за своєю суттю, оскільки детермінується різними чинниками.

Провідні дослідники проблеми неспішності (М.Волокітіна, Л.Бурлачук, В.Блейхер, Ю.Гільбух, З.Калмикова, Г.Костюк, Н.Менчинська, Н.Мурачковський, І.Славіна, В.Цетлін та ін.) встановили, що вона визначається як об'єктивними (переважно соціальні умови життя учня, відсутність уваги з боку батьків), так і суб'єктивними чинниками (психологічні особливості учня, його ставлення до навчання, школи тощо). Вчені по-різному аналізують причини неспішності школярів і розподіляють їх умовно на дві групи: причини психолого-педагогічного та соціально-психологічного характеру. Психолого-педагогічними причинами неспішності школярів розуміються недостатньо сформовані якості розуму (З.Калмикова), несформованість належної позитивної мотивації навчання (Л.Божович), низька самооцінка (І.Дубровіна) тощо. Соціально-психологічні причини неспішності – це “важкі сім'ї”, низький матеріальний рівень сім'ї, невірно організоване спілкування вчителя з учнями на уроках (Є.Олкінуора), формалізм у взаємостосунках між батьками та дітьми, між вчителями та учнями (В.Цетлін) тощо.

Що стосується самої навчальної неспішності молодших школярів, то прийнято розрізняти три специфічні її категорії:

– загальна, специфічна, епізодична неспішність.

Варто зазначити, що в окремих джерелах третя категорія неспішності називається “Відхилення від індивідуального оптимуму учбової діяльності”. Такий поділ має важливе значення для з'ясування причин навчальної неспішності, бо для кожної категорії характерні свої причини.

В психології також прийнято виділяти різні групи учнів, що мають неспішність. На думку Славіної І.С. вони такі: педагогічно занедбані учні, розумово відсталі, ослабленні, чи церебрально астенічні учні.